

Restaurering av skadade gravhögar i Gamla Uppsala

Restaurering av skadade gravhögar i Gamla Uppsala

Kulturmiljövård
L1941:2381
Gamla Uppsala 74:8
Uppsala kommun
Uppland

Robin Lucas

Upplandsmuseets rapporter 2022:25

ISSN 1654-8280

BEARBETNING AV FOTON: Robin Lucas

BEARBETNING AV PLANER: Robin Lucas

OMSLAGSBILD: Utsikt över Högåsen från den mindre av de båda skadade gravhögarna. Till höger i slänten kör Robin Lucas upp en skottkärra med massor. Foto Ebba Drugge, Upplandsmuseet.

GRANSKNING: Anna Ölund

UPPHOVSÄTT: om inget annat anges: Creative Commons licens CC BY. © Lantmäteriet, dnr I2014/00634

GRAFISK FORMGIVNING OCH PRODUKTION: Malin Lucas

DIGITALT TRYCK: Kph, Uppsala

© UPPLANDSMUSEET, 2022

Upplandsmuseet
Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala
Telefon 018-169100
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	7
Bakgrund	8
Genomförande	10
Administrativa uppgifter	13
Referenser	13

Sammanfattning

Upplandsmuseet har under september 2022 restaurerat två gravhögar i Gamla Uppsala. Den större av de båda högarna hade blivit svårt utsatt för erosion, ett resultat av att besökare under lång tid vandrat, sprungit eller cyklat längs med krönet på Högåsen. Erosionen hade orsakat en djup reva i högens norra sida, som förvärrats när regnvatten dragit med sig material. För att återställa högen användes ett specialpreparerat material som så nära som möjligt efterliknade den naturliga magra ängsjorden på Högåsen. Nämnare 12 ton mas-

sor deponerades för hand i den djupa revan samt längs med högens krön och vidare över den intilliggande mindre högen. Massorna förankrades med kokosfibernät som i sin tur förankrades med ytterligare ett lager preparerad ängsjord. Förhoppningen är att de inhemska ängsväxterna på åsen ska självspidas och över tid växa tillbaka i det igenfyllda området. Under tiden kommer Statens fastighetsverk, som ansvarar för skötseln i området, sätta upp tillfälliga avspärningar och informationsskyltar.

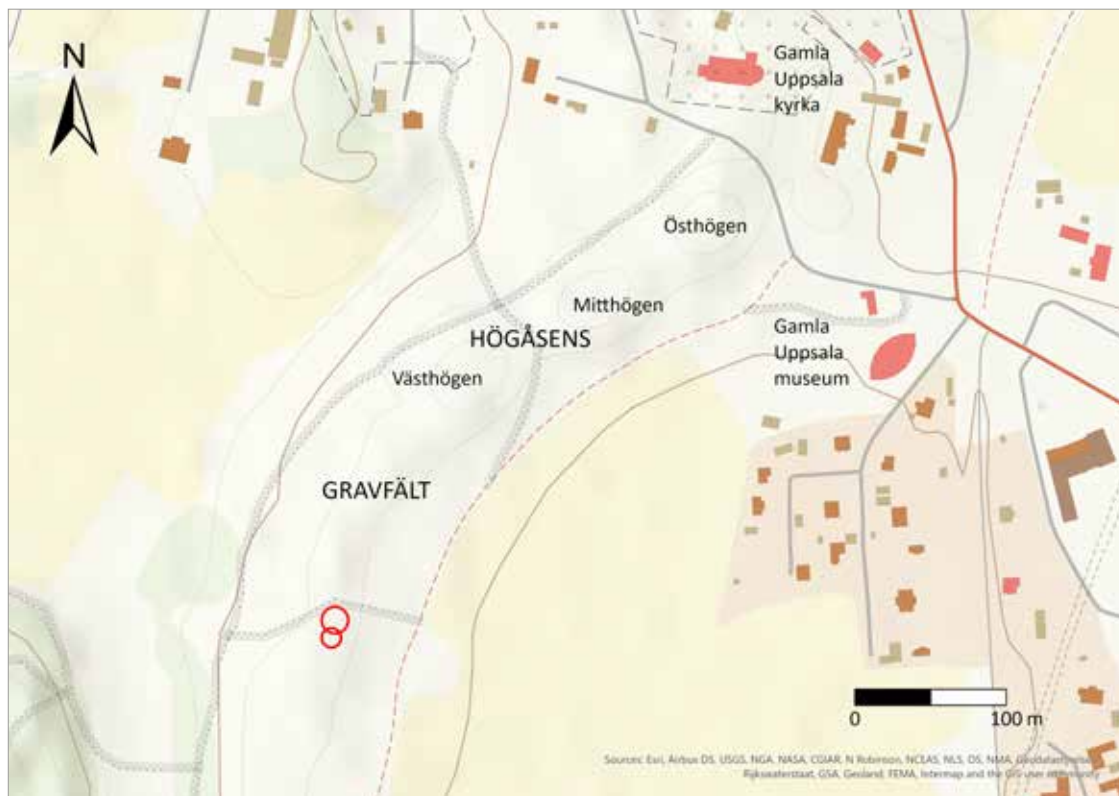

Figur 1. Ebba Dugge står i den djupaste skadan i den större högens norra del. Foto mot norr, Robin Lucas, Upplandsmuseet.

Inledning

Efter beslut av Länsstyrelsen i Uppsala län har Upplandsmuseets avdelning Arkeologi genomfört restaureringsarbete av två gravhögar på Högåsens gravfält i Gamla Uppsala (L1941:2381). Arbetet genomfördes med anledning av att lämningarna under lång tid utsatts för erosion, orsakad av att

människor promenerat, sprungit eller cyklat längs med krönet på gravfältet. Arbetet genomföres under augusti och september 2002 och beställdes av Länsstyrelsen, som även var kostnadsansvarig. Projektledare var Robin Lucas, som även författat rapporten.

Figur 2. Karta över Högåsen i Gamla Uppsala med de aktuella högarna markerade (röda cirklar). Skala 1:5 000.

Bakgrund

Högåsen är utan tvekan landets mest kända gravfält. Förutom de tre ikoniska Kungshögarna från vendeltiden finns ytterligare ett drygt 10-tal stora högar, liggande på rad längs med Uppsalaåsens krön. Totalt finns närmare 300 yngre järnåldersgravar på gravfältet. Sedan urminnes tider har människor rört sig längs krönet, till kyrkan, till staden eller till centralplatsen i Gamla Uppsala. Med tiden har fotvandrarerna och de beridna fått sällskap av cyklister och till och med mopedister. Resultatet har blivit att omfattande erosionsskador har uppstått på högarna.

Fornlämningsområdet i Gamla Uppsala är ett uppskattat och friluftsområde för Uppsalaborna och motionsspår löper runt hela gravfältet. Området är också ett populärt turistmål, med friluftsmuseet Disagården, Gamla Uppsala museum, kyrkan och den nationalromantiska restaurangen Odinsborg som dragplåster. Beräkningar har gjorts som indikerar att området varje år beträds av uppåt en halv miljon besökare. Detta sliter förstås rejält på marken och redan tidigare stängdes de tre Kungshögarna av för besökare med stängsel och varningsskyltar.

Med tiden har de stigar och upptrampade ytor vuxit igen. Samtidigt har slitaget fortgått i andra delar av området. Det avstängda området har med tiden utökats och omfattar nu fyra storhögar längs med åssträckningen sydväst om Kungshögarna, samt ytterligare ett 50-tal mindre gravhögar öster om åsen.

De aktuella gravhögarna är belägna precis söder om avstängningen, invid en av de gamla hålvägarna som löper genom området. Den stig som löper längs med Högåsens krön går tvärs över högens mitt. Den större högen är cirka 15 m i diameter och 2,5 m hög. Den överlagras i söder av en något mindre hög, 8 m i diameter och 1,5 m hög. Ingen av gravarna har undersökts arkeologiskt. Erosionsskadorna var huvudsakligen koncentrerade till den större högens norra sida. Eftersom risken fanns att ytterligare erosion skulle komma att blottlägga inre konstruktionselement, såsom kärnröse eller brandlager, behövde åtgärder snarast vidtas. Länsstyrelsen gav därför Upplandsmuseet i uppdrag att planera och genomföra restaurationsarbetet.

Figur 3. Högarna markerade (rött och blått) precis utanför den stängslade delen av Högåsen. Foto mot sydväst, Robin Lucas.

Figur 4. Den större högens nordsida, där den största skadan fanns. Foto mot söder, Robin Lucas, Upplandsmuseet.

Vid en första besiktning av högen i november 2021 kunde det konstateras att stigen på högens södra sida och topp hade eroderat sig ner mellan 0,05 och 0,10 m djupt och 1 m brett. På dess norra sida var dock erosionen betydligt värre, och stigen hade ätit sig ner som mest 0,45 m djupt och upp till 2,5 m brett. Totalt omfattade det eroderade området drygt 40 m². Uppskattningsvis cirka 8 m³ högfyllning hade eroderat bort och behövde ersättas.

Den ursprungliga planen var att lägga på matjord i skadorna, förstärka och så i gräsfrö. En gemensam besiktning genomfördes i maj 2022 med länsstyrelsen och Statens fastighetsverk (SVF), som ansvarar för skötseln av området. SVF uttryckte då oro för om huruvida de exponerade jordmassorna skulle dra till sig invasiva ogräs, främst s k ryssgubbar

(*Bunias orientalis*), som regelbundet måste röjas från Kungshögarna. I stället diskuterades att ta torvor från andra delar av området att täcka de skadade partierna. Detta hade gjorts när Uppsala universitet genomförde ett liknande restaureringsarbete på Tingshögen (Ljungkvist 2016). SVF avrådde även från denna metod eftersom den närbelägna området som var tänkt att användas som täkt också kunde dra till sig ryssgubbar om torven avlägsnades. I stället bestämdes att endast mycket mager jord, liknande den som finns naturligt i området, skulle tillföras och inhemska ängsväxterna på åsen ges tillfälle att självspridas och över tid växa tillbaka i det igenfyllda området. Vid samma tillfälle bestämdes att även de erosionsskadorna på den mindre högen skulle åtgärdas. Dessa var begränsade och inskränktes till en nednött stig, 0,5–0,75 m bred och som mest 0,10 m djup.

Genomförande

Innan restaureringsarbetet kunde inledas behövde jordarten i området bestämmas för att rätt sorts fyllnadsmassor skulle kunna tas fram. Av denna anledning togs ett jordprov ur erosionskanten på den större högen. Provet lämnades till Dalby Maskin AB, som tidigare levererat massor till återställande av ett skadat gravfält i Rasbo (Lucas 2020). Dalby Maskin kunde baserat på provet framställa en mager grus- och sandblandning, med mycket lite inslag av lera. Denna är nära nog identisk med den ängsjord som finns naturligt i området. Sammanlagt 8 m³ massor (12 000 kg) producerades och levererades i lastbil till en uppläggningsplats invid Högåsen där valborgsmässobrasan brukar stå.

Från uppläggningsplatsen transporterades massorna för hand i skottkärror upp på åsen där de deponerades i skadorna. Större delen av arbetet bestod i att fylla den mycket breda och djupa skadan på den större gravhögens norra sida. Arbetet var fysiskt mycket tungt.

För att massorna skulle ligga stadigt förankrades de med nät av kokosfibrer. Dessa används ofta av trädgårdsmästare och landskapsarkitekter för att undvika att nyligen upplagda jordmassor, speciellt i sluttningar, kommer i rörelse innan vegetatio-

nen fått fäste. Förutom att hålla tillbaka massorna binder näten även rötter och påskyndar återväxt. De är dessutom biologiskt nedbrytbara och förmultnar med tiden. Näten fästes med obehandlade, nedbrytbara träpinnar.

Sedan näten lagts ner lades ett tunt lager massor ovanpå, dels för att ge gräs- och växtfrön en bra grogrund, dels för att skydda kokosnäten, som skulle vara missprydande och störa den känsliga kulturmiljön. När skadorna hade fyllts igen till belåtenhet trycktes massorna till manuellt. Ingen maskin användes eftersom ett alltför komprimerat matjordslager kunde hämma återväxten. På den mindre högen var skadorna så pass grunda att nätet lades direkt på marken utan ett första lager massor.

Det är naturligt att nyligen påförda massor sjunker ihop och sätter sig. För att i görligaste mån motverka detta fylldes extra massor i. Efter arbetet spärrade SFV av högarna av med tillfälliga stängsel som kommer att stå kvar till dess att skadorna helt växt igen. SFV kommer även se till att slaget gräs från Högåsen deponeras på de restaurerade partierna. Detta görs för att påskynda självsådd i och med att fröer faller ner i jorden.

Figur 5. Ebba Drugge packar deponerade massor på den större högens nordsida. Foto mot söder, Robin Lucas, Upplandsmuseet.

Figur 6. De två högarna efter att Statens fastighetsverk (SFV) spärrat av dem med kravallstaket för att förhindra erosion innan växtligheten tagit sig. Foto mot norr, Robin Lucas, Upplandsmuseet.

Figur 7. Robin Lucas lägger nät på den större högens nordsida. Foto mot norr, Ebba Drugge, Upplandsmuseet.

Figur 8. Nät utlagda på den mindre högen (ovan). Massor lagda på nätet (nedan). Foto mot norr, Ebba Drugge, Upplandsmuseet.

Figur 9. Den större högen i tre stadier av restaurering. Överst innan åtgärd, i mitten med kokofibersnät utlagda över deponerade massor och längst ner efter avslutat arbete. Foto mot söder, Robin Lucas, Upplandsmuseet.

Administrativa uppgifter

Plats: Gamla Uppsala

Forulämningsnummer: L1941:2381 (RAÄ 123:1, Uppsala socken)

Forulämningsstyp: Gravhög

Typ av undersökning: Restaurering

Orsak till undersökning: Erosion

Uppdragsgivare: Länsstyrelsen i Uppsala län

Fältarbetsperiod: 2022-08-30 – 2022-09-16

Upplandsmuseets projektledare: Robin Lucas

Upplandsmuseets personal: Ebba Drugge

Upplandsmuseets diarienummer: Ar-297-2020

Upplandsmuseets projektnummer: 8855

Länsstyrelsens diarienummer och beslutsdatum: 431-8273-21, 2022-02-24

Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv

Referenser

Ljungkvist, John. 2016. Reparation av ytskador på Tingshögen i Gamla Uppsala. Disir Productions, Statens fastighetsverk, Uppsala kommun. Manus.

Lucas, Robin. 2020. Ett skadat gravfält i Rasbo. Del 2: Återställning. Upplandsmuseets rapporter 2020:08.

